

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КИТАЙКА Ольга Василівна

УДК 342.726-053.2/-053.6(477)

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИТИНИ
В УКРАЇНІ ТА МІЖНАРОДНІ ЮВЕНАЛЬНО-ПРАВОВІ
СТАНДАРТИ**

Спеціальність 12.00.02 – конституційне право;
муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
КРУСЯН Анжеліка Романівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри загальнотеоретичної
юриспруденції, конституційного
та адміністративного права
Київського інституту інтелектуальної
власності та права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
МЯЛОВИЦЬКА Ніна Анатоліївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри конституційного права
юридичного факультету;

доктор юридичних наук, професор
БЕЛОВ Дмитро Миколайович,
Ужгородський національний університет,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства

Захист відбудеться « 5 » липня 2018 р. о 10 годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного
університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса,
Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного
університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса,
вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий « 4 » червня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відповідальне ставлення до майбутнього держави обґрунтовує підвищену увагу до всіх питань, пов'язаних з правовим статусом дитини. Особливо важливими з точки зору забезпечення дитини необхідними правами, їхнім гарантуванням є норми конституційного права. Конституція України у ст. 24 проголошує матеріальну і моральну підтримку дитинства, а у ст. 51 закріплює, що дитинство охороняється державою. Про дитинство і дітей згадується і в інших нормах Основного Закону, які повністю відповідали міжнародним ювенально-правовим стандартам на момент його прийняття в 1996 р. Однак, із того часу кількість цих стандартів значною мірою збільшилась – в 1999 р. було прийнято Конвенцію № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці, у 2002 р. – Декларацію і План дій «Світ, придатний для дітей» тощо. Необхідність активної нормотворчої діяльності міжнародних організацій у цій сфері обґрунтовано тим, що діти «невинні, вразливі і залежні. Вони також допитливі, енергійні і повні надії. Їх час має бути часом радості і миру, ігор, навчання і зростання. Їх майбутнє повинно ґрунтуватися на гармонії і співпраці. Їх життя повинно ставати більш повнокровним у міру того, як розширюються їх перспективи і вони набувають досвіду. Однак для багатьох дітей реальності дитинства абсолютно інші» (Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей 1990 р.).

Європейська комісія відмітила, що «діти складають одну третину населення земної кулі. Діти не тільки охоплені загальними зусиллями щодо заохочення прав людини, але їх права також повинні бути визнані як самостійний набір проблем». Цей орган сприяв приєднанню країн-членів ЄС до низки міжнародних документів, що містять ювенально-правові стандарти, а також розробці ювенально-правових стандартів ЄС. Євроінтеграційні прагнення України роблять актуальною гармонізацію національного законодавства, у т.ч. конституційного, зі сприйнятими країнами-членами ЄС стандартами конституційно-правового статусу дитини.

Внесення відповідних змін та доповнень до чинного законодавства України вимагає належного доктринального підґрунтя. Вагомий внесок в аналіз проблематики конституційно-правового статусу дитини в Україні належить авторам таких дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, як І.В. Волошина («Конституційно-правовий статус дитини в Україні», м. Київ, 2016 р.), Ю.В. Губаль («Конституційно-правовий статус дитини в Україні та Угорщині: порівняльно-правове дослідження», м. Ужгород, 2015 р.), О.М. Кудрявцева («Конституційно-правові основи захисту прав дитини в Україні», м. Київ, 2014 р.).

Однак, конституційно-правовий статус дитини в Україні та міжнародні ювенально-правові стандарти у цій сфері поки що не були предметом монографічних досліджень. Зазначене зумовило вибір теми та постановку мети дисертаційного дослідження, визначення її наукової новизни і практичного значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках науково-дослідної теми кафедри конституційного права «Конституційна модернізація та реформування в Україні», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671) та науково-дослідної теми кафедри конституційного права «Конституційна реформа та модернізація в умовах інтеграційного розвитку України», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016–2020 рр. «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є характеристика конституційно-правового статусу дитини в Україні, а також виявлення основних напрямів оптимізації теоретичних підходів до цього статусу та його нормативної регламентації в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких задач:

- узагальнити співвідношення конституційно-правового статусу дитини та правового статусу дитини;

- розкрити сутність конституційно-правового статусу дитини;

- виявити елементи конституційно-правового статусу дитини в Україні з урахуванням змісту міжнародних ювенально-правових стандартів, сформулювати його визначення;

- охарактеризувати сучасний стан конституційного законодавства України щодо конституційно-правового статусу дитини;

- визначити особливості поняття «дитина» з урахуванням норм конституційного законодавства України та міжнародних ювенально-правових стандартів;

- уніфікувати інші перспективи термінології актів конституційного законодавства України щодо конституційно-правового статусу дитини з міжнародними ювенально-правовими стандартами;

- оптимізувати напрями теоретичних підходів до конституційних прав дитини та їх нормативної регламентації в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів;

з'ясувати напрями оптимізації теоретичних підходів до гарантій конституційних прав дитини, принципів конституційно-правового статусу дитини, конституційної правосуб'єктності та їх нормативної регламентації в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів.

Об'єктом дослідження є правовий статус дитини та міжнародно-правові стандарти прав людини.

Предметом дослідження є конституційно-правовий статус дитини в Україні та міжнародні ювенально-правові стандарти.

Методи дослідження. Дослідження конституційно-правового статусу дитини в Україні та міжнародних ювенально-правових стандартів здійснено, виходячи з аксіологічного, діалектичного, системного та цивілізаційного підходів. Для досягнення поставленої мети застосовано такі методи наукового пізнання: аналізу – при визначенні елементів конституційно-правового статусу дитини в Україні та при їхній характеристиці (р.р. 2–3), синтезу – при аналізові елементів, яких вчені пропонують включати як до структури конституційно-правового статусу дитини в Україні, так і до структури правового статусу дитини (п. 2.2), моделювання та абстрагування – при формулюванні пропозицій щодо структури конституційно-правового статусу дитини з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів (п. 2.2), порівняльно-правовий – при дослідженні відповідності норм конституційного законодавства України щодо дітей та дитинства міжнародним ювенально-правовим стандартам (п.п. 1.2, 2.2, р. 3), класифікації – при дослідженні конституційних прав дитини в Україні (п. 3.1) та гарантій конституційних прав дитини в Україні (п. 3.2), історичний – при аналізові еволюції міжнародних ювенально-правових стандартів, що стосуються конституційно-правового статусу дитини (п.п. 1.1, 3.1, 3.2), формально-логічний – при аналізові сучасних досліджень конституційно-правового статусу дитини, її правового статусу та міжнародних ювенально-правових стандартів (п. 1.1), а також при формулюванні визначень, класифікацій, пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства України (п.п. 1.2, р.р. 2–3), індукції та дедукції – для аналізу конституційно-правового статусу дитини в Україні у порівнянні з правовим статусом дитини, гарантій конституційних прав дитини та людини, що співвідносяться між собою як частина та ціле (п.п. 2.1, 2.2), узагальнення – при виявленні міжнародних ювенально-правових стандартів загального та спеціального характеру, при аналізові висновків та пропозицій інших дослідників з проаналізованих у дисертації питань (р.р. 1–3), герменевтичний – при виявленні змісту досліджуваних норм актів конституційного законодавства України та міжнародних ювенально-правових стандартів, у т.ч. із застосування рішень Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження стали наукові розробки українських та зарубіжних авторів, серед яких: В.І. Абрамов, Д.М. Белов, О.В. Бутко, О.І. Вінгловська, І.В. Волошина, Ю.В. Губаль, Т.М. Заворотченко, С.В. Ківалов, С.П. Коталейчук, Н.М. Крестовська, А.Р. Крусян, О.М. Кудрявцева, О.В. Марцеляк, Н.В. Мішина, Н.А. Мяловицька, П.М. Рабінович, С.А. Саблук, О.В. Садина, Л.М. Середа, Н.О. Філіпська, Ж.Л. Чорна, В.М. Шаповал, І.В. Швець та ін.

Нормативно-правовою базою дисертаційного дослідження є Конституція України, Закони України від 26 квітня 2001 р. «Про охорону дитинства», від 1 грудня 1998 р. «Про молодіжні та дитячі громадські організації», від 21 листопада 1992 р. «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», від 23 травня 1991 р. «Про освіту», від 24 січня 1995 р. «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», від 13 січня 2005 р. «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», від 2 червня 2005 р. «Про основи соціального захисту бездомних осіб та безпритульних дітей», від 5 березня 2009 р. «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій по реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 р.», Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України, інші акти національного законодавства, а також міжнародні ювенально-правові стандарти, у т.ч. Женевська декларація прав дитини 1924 р., Декларація прав дитини 1959 р., Конвенція про права дитини 1989 р., Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей 1990 р., Європейська конвенція про здійснення прав дітей 1996 р., Декларація і План дії «Світ, придатний для дітей» 2002 р., Мінімальні стандартні правила ООН, щодо відправлення правосуддя у відношенні неповнолітніх (Пекінські правила) 1985 р., Декларація про соціальні та правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному і міжнародному рівнях 1986 р., Керівні принципи запобігання злочинності серед неповнолітніх (Ер-Рядські керівні принципи) 1990 р., Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв подібних до рабства 1956 р., Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти 1960 р., Конвенція про мінімальний вік прийняття на роботу 1973 р., Декларація про захист дітей і жінок у надзвичайних обставинах та у період збройних конфліктів 1974 р., Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р.

Емпіричну основу дослідження становить практика розгляду справ Конституційним Судом України, Європейським судом з прав людини, довідкові видання та матеріали засобів масової інформації.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим монографічним дослідженням конституційно-правового статусу дитини й оптимізації теоретичних підходів до цього статусу та його нормативної регламентації в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів. Наукова новизна має вираження у таких основних положеннях:

уперше:

виявлено два підходи до визначення сутності конституційно-правового статусу дитини в Україні: ліберальний та патерналістський, що ґрунтуються на лібералістській та протекціоністській теоріях прав дитини;

сформульовано зміни до ст. 3 Конституції України, які передбачають:

а) проголошення дитинства конституційною цінністю у Розділі І;
б) доповнення тексту Основного Закону нормою, що закріплює принцип найкращого забезпечення інтересів дитини;

запропоновано уточнити переклад на українську мову ст. 1 Конвенції про права дитини 1989 р., виклавши її у такій редакції: «Для цілей цієї Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за галузевим законом, застосовуваним до даної особи, вона не набуває повної галузевої правосуб'єктності раніше»;

запропоновано структурувати Закон України «Про охорону дитинства», для підвищення рівня узагальнення нормативного матеріалу, з урахуванням того, щоб в його окремих розділах уміщувалися норми про такі елементи конституційно-правового статусу, як: а) права дитини; б) гарантії прав дитини; в) принципи, громадянський стан та правосуб'єктність дитини;

рекомендовано проведення неофіційної часткової предметної інкорпорації конституційного законодавства і судових рішень щодо окремих конституційних прав дитини та розроблено її план;

запропоновано замість поняття «конституційно-правовий статус дитини» поступово перейти до застосування синонімічного та більш компактного поняття «конституційно-ювенальний статус», що сприятиме уніфікації термінології конституційного законодавства України та міжнародних ювенально-правових стандартів;

удосконалено:

структуру конституційно-правового статусу дитини в Україні, елементами якого є громадянський стан дитини, конституційна правосуб'єктність дитини, принципи конституційно-правового статусу дитини, конституційні права дитини та їх гарантії;

аргументацію щодо недоцільності включення до структури конституційно-правового статусу дитини конституційної відповідальності дитини та конституційних обов'язків дитини;

пропозицію щодо уніфікації поняття «дитина» у конституційному законодавстві України з міжнародними ювенально-правовими стандартами шляхом застосування у законах України «Про охорону дитинства» та «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» відсильних норм до визначення з Конвенції про права дитини 1989 р.;

рекомендацію щодо застосування у конституційному законодавстві поняття «повнолітня дитина» для вказівки на походження особи, що досягла 18 років, від конкретних батьків;

аргументацію недоцільності прийняття кодифікованого акта про конституційно-правовий статус дитини або про конституційні права дитини на користь застосування неофіційної часткової предметної інкорпорації конституційного законодавства та судових рішень щодо окремих конституційних прав дитини;

набули подальшого розвитку:

пропозиції щодо уніфікації термінології конституційного законодавства України про конституційно-ювенальний статус із відповідними міжнародними стандартами, що полягають у внесенні змін до: а) ч. 5 ст. 5 Закону «Про охорону дитинства» (заміна термінологічного словосполучення «всебічний гармонійний розвиток» на «всебічний і гармонійний розвиток»); б) ст. 63 Закону «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (заміна термінологічного словосполучення «діти з дефектами фізичного або психічного розвитку» на термінологічне словосполучення «діти з особливими потребами»);

визначення понять «конституційно-правовий статус дитини», «конституційні права дитини», «гарантії конституційних прав дитини», «нормативні гарантії конституційних прав дитини», «організаційно-правові гарантії конституційних прав дитини»;

класифікація принципів міжнародного права, що впливає на конституційно-правовий статус дитини в Україні на: а) універсальні принципи міжнародного права; б) загальні принципи міжнародного права, які обумовлюють правовий статус людини; в) спеціальні принципи міжнародного права, які обумовлюють конституційно-правовий статус дитини.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використаними у:

науково-дослідній сфері – при подальших дослідженнях конституційно-правового статусу дитини та правового статусу дитини, як галузевого та загально-теоретичного поняття;

нормотворчій сфері – при подальшому удосконаленні законодавства України про конституційні права дитини та інші елементи конституційно-правового статусу дитини, у т.ч. при його гармонізації з відповідними

міжнародними ювенально-правовими стандартами та при уніфікації їхньої термінології;

правозастосовній сфері – при подальшому впровадженні органами публічної влади у практику їхнього функціонування міжнародних ювенально-правових стандартів;

навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів, підручників, посібників з навчальних дисциплін «Конституційне право», «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», спецкурсів, присвячених правам людини у цілому та правам дитини зокрема. Окремі положення дисертаційного дослідження використовувалися під час проведення лекцій та практичних занять у Національному університеті «Одеська юридична академія».

Апробація результатів дослідження. Положення і висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія». Результати дослідження було оприлюднено на: Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні науки та їх роль у формуванні правової культури сучасної людини» (м. Ужгород, 22–23 травня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 16–17 жовтня 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у ХХІ ст.» (м. Запоріжжя, 27–28 січня 2017 р.), III міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в юридичній науці України» (м. Харків, 24–25 лютого 2017 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Децентралізація в Україні: теорія та практика конституційної, адміністративної і муніципальної реформи» (м. Одеса, 7 квітня 2017 р.), Міжнародній науковій конференції «Інноваційні дослідження правового регулювання державного управління» (Innovative Research of Legal Regulation of Public Administration, м. Люблін, 16–17 червня 2017 р.).

Публікації. Основні результати дослідження було висвітлено у 21 публікації, 5 із яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному науковому виданні та в 15 тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, 3 розділів, що містять 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертації становить 217 сторінок, із них основного тексту 188 сторінок, список використаних джерел містить 244 найменування і розміщений на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційного дослідження, його зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методологічну та теоретичну основу дослідження, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо апробації результатів дисертаційного дослідження, його структури й обсягу та кількості публікацій автора.

Розділ 1 «Доктринальні засади дослідження конституційно-правового статусу дитини в Україні та міжнародних ювенально-правових стандартів» складається з двох підрозділів, в яких представлено результати огляду сучасних досліджень конституційно-правового статусу дитини та міжнародних ювенально-правових стандартів, а також розглянуто низку питань, пов'язаних із визначенням поняття «дитина» у конституційному праві України та у міжнародних ювенально-правових стандартах.

У *підрозділі 1.1. «Огляд сучасних досліджень конституційно-правового статусу дитини та міжнародних ювенально-правових стандартів»* констатовано, що конституційно-правовий статус дитини та правовий статус дитини неодноразово перебували у центрі уваги вітчизняних та зарубіжних вчених. Проте, аналіз їх робіт надає підстави зазначити, що питання, пов'язані з елементами конституційно-правового статусу дитини, є складними та комплексними, а кількість міжнародних документів, які містять ювенально-правові стандарти, є великою та постійно зростаючою, що актуалізує дослідження в обраному напрямі.

Сформульовано визначення міжнародно-правових ювенальних стандартів: це норми та принципи міжнародного права, що закріплюють основи правового статусу дитини.

Констатовано, що на теперішній час неможливо навести повний та вичерпний перелік документів, що містять відповідні норми міжнародного права, у т.ч. тому, що до них належать як міжнародні договори про права людини у цілому (Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. тощо), так і міжнародні договори, присвячені виключно проблемам дітей (Конвенція про права дитини 1989 р., Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом 1975 р. тощо).

Виявлено, що на теперішній час неможливо навести повний та вичерпний перелік принципів міжнародного права, які визнані більшістю держав у сучасному світі та впливають на принципи конституційно-правового статусу дитини в Україні. Ці принципи запропоновано класифікувати на: а) універсальні принципи міжнародного права (принцип

демократизму, принцип гуманізму, принцип законності тощо); б) загальні принципи міжнародного права, які обумовлюють правовий статус людини (принцип рівності, принцип правової визначеності, принцип пропорційності, заборони зловживання правами тощо); в) спеціальні принципи міжнародного права, які обумовлюють конституційно-правовий статус дитини (принцип якнайкращого забезпечення інтересів дитини, принцип визнання за дитиною права на ім'я та на громадянство, принцип визнання за дитиною низки соціальних прав загального та особливого характеру, принцип посиленого державного піклування про дітей з особливими потребами, принцип сприяння забезпеченню всебічного і гармонійного розвитку дитини, принцип пріоритетності захисту та допомоги дітям, принцип співмірності фізичного та морального впливу на дитину тощо). Підставою для цієї класифікації є сфера застосування того чи іншого принципу та його джерело: а) для універсальних принципів – Статут ООН та міжнародні звичаї; б) для загальних принципів – Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. тощо; в) для спеціальних принципів – Конвенція про права дитини 1989 р., Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей 1990 р., Декларація про захист дітей і жінок у надзвичайних обставинах та у період збройних конфліктів 1974 р. тощо.

У підрозділі 1.2. *«Поняття дитини у конституційному законодавстві України та у міжнародних ювенально-правових стандартах»* констатовано, що у цьому дослідженні поняття «конституційне законодавство» доцільно застосовувати у вузькому розумінні, тобто як сукупність законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Рекомендовано застосовувати у конституційному законодавстві України поняття «дитина» (а не поняття «неповнолітній», «малолітній» тощо). По-перше, це узгоджується з тезаурусом: а) найновіших міжнародних документів – джерел ювенально-правових стандартів – таких, як Конвенція про права дитини 1989 р., Декларація про захист дітей і жінок у надзвичайних обставинах та у період збройних конфліктів 1974 р., Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом 1975 р., Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) 2008 р., ін.; б) таких актів конституційного законодавства, як Конституція України, Закон України «Про громадянство України», Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації». По-друге, у конституційному праві, на відміну від цивільного права, немає необхідності у розмежуванні дітей на малолітніх та неповнолітніх; на відміну від кримінального права – на осіб, що не досягли 18 років, осіб

віком до 14 років, до 16 років та неповнолітніх; на відміну від трудового права – на осіб, що не досягли 18 років, осіб віком до 14 років, до 15 років та неповнолітніх.

Виявлено, що єдиним міжнародним документом, який містить дефініцію поняття «дитина», є Конвенція про права дитини 1989 р., та доведено доцільність відмови від визначення поняття «дитина» у ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» та у ст. 2 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». Замість цього запропоновано доповнити ці акти відповідною відсильною нормою. Це сприятиме усуненню існуючої двозначності чинної редакції цієї статті та матиме позитивний вплив на норми конституційного права та інших галузей права України.

Розділ 2 «Конституційно-правовий статус дитини в Україні: поняття, сутність та структура» складається з двох підрозділів, в яких послідовно розглянуто поняття та сутність конституційно-правового статусу дитини та його елементи – конституційні права дитини, гарантії конституційних прав дитини тощо, які у сукупності становлять структуру конституційно-правового статусу дитини.

У *підрозділі 2.1. «Сутність конституційно-правового статусу дитини»* на підставі ознайомлення з працями вчених, що досліджують це питання, виявлено два підходи до його сутності, які залежать від погляду вченого на те, похідним від якого статусу є досліджуваний статус: а) від конституційно-правового статусу особи (Н.С. Борисова, Ю.В. Губаль, Я.Ю. Загребельна, З.Е. Кантемірова та ін.); б) від правового статусу дитини, тобто для характеристики конституційно-правового статусу дитини необхідно «конституціоналізувати» правовий статус дитини, конкретизуючи напрацювання фахівців теорії права, виходячи з особливостей предмета правового регулювання галузі конституційного права (В.І. Абрамов, І.В. Волошина, К.Є. Демиденко, Н.М. Крестовська, А.О. Резнік, О.А. Шульц та ін.).

Перший підхід до сутності конституційно-правового статусу дитини рекомендовано іменувати «патерналістським» з урахуванням того, що він ґрунтується на протекціоністській теорії прав дитини. Другий підхід до сутності конституційно-правового статусу дитини рекомендовано іменувати «ліберальним» з урахуванням того, що він ґрунтується на лібералістській теорії прав дитини.

Виявлено, що міжнародному праву був притаманний патерналістський підхід до сутності конституційно-правового статусу дитини до прийняття Конвенції про права дитини 1989 р. На сучасному етапі міжнародним ювенально-правовим стандартам відповідає ліберальний, а не патерналістський підхід до сутності конституційно-правового статусу дитини. Оскільки ліберальний підхід до сутності конституційно-правового

статусу дитини передбачає визнання дитинства конституційною цінністю, сформульовано пропозиції щодо внесення відповідних змін до Основного Закону України та Закону «Про охорону дитинства».

Для того, щоб підкреслити ліберальну сутність конституційно-правового статусу дитини (тобто, що він є похідним не від конституційно-правового статусу особистості, а від правового статусу дитини), запропоновано замість поняття «конституційно-правовий статус дитини» застосовувати поняття «конституційно-ювенальний статус». Аргументовано, що: а) застосування поняття «конституційно-ювенальний статус» сприятиме наближенню українського доктринального тезаурусу до міжнародно-правового, у т.ч. європейського, тезаурусу у цій сфері; б) поняття «конституційно-правовий статус дитини» є більш громіздким, тоді як поняття «конституційно-ювенальний статус» є більш компактним.

У *підрозділі 2.2. «Поняття та структура конституційно-ювенального статусу»* зазначено, що на теперішній час в юридичній літературі існують два підходи до визначення поняття «правовий статус» стосовно особистості у цілому, або окремих груп суб'єктів – фізичних осіб. Ці підходи відрізняються поглядами авторів на співвідношення понять «правовий статус» та «правове становище». Перший полягає у тому, що вчені вважають поняття «правовий статус» більш вузьким, ніж «правове становище», а другий – у тому, що ці поняття є синонімами. На підставі аналізу напрацювань вітчизняних та зарубіжних вчених щодо конституційно-правового статусу дитини та міжнародних ювенально-правових стандартів виявлено, що переважна більшість із них застосовує другий підхід, а отже, з метою забезпечення єдності правової доктрини слід застосовувати ці поняття як синоніми. Однак, праці більшості з них об'єднує така спільна риса, як визначення цих понять шляхом перерахування елементів, що належать до структури досліджуваного статусу.

До елементів конституційно-правового статусу дитини в Україні із застосуванням ліберального підходу до сутності цього статусу віднесено конституційні права дитини, громадянський стан дитини, конституційну правосуб'єктність, принципи конституційно-правового статусу дитини, гарантії конституційних прав дитини. На підставі цього сформульовано визначення поняття «конституційно-правовий статус дитини».

Щодо відсутності у переліку елементів конституційно-правового статусу дитини конституційно-правової відповідальності обґрунтовано, що її інколи зараховують до елементів конституційно-правового статусу, але здебільшого – до органів публічної влади чи посадових осіб. Щодо конституційно-правової відповідальності дитини та конституційних обов'язків дитини, яких також не зараховано до елементів досліджуваного

статусу, зазначено, що стосовно них майже відсутні як національний нормативний матеріал, так і відповідні міжнародні ювенально-правові стандарти.

Розділ 3 «Оптимізація теоретичних підходів до конституційно-правового статусу дитини в Україні та його нормативної регламентації з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів» складається з двох підрозділів, присвячених аналізу оптимізації теоретичних підходів до конституційних прав дитини та їх нормативної регламентації в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів, та окремо – до інших елементів конституційно-правового статусу дитини та їх нормативної регламентації.

У *підрозділі 3.1. «Оптимізація теоретичних підходів до конституційних прав дитини та їх нормативної регламентації в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів»*, виходячи з ліберального підходу до розуміння сутності конституційно-правового статусу дитини, удосконалено визначення поняття «конституційні права дитини».

Проаналізовано наявні в українській юридичній літературі класифікації конституційних прав дитини та визначено, що вони являють собою спроби адаптації класифікацій прав людини (або конституційних прав людини) до класифікації конституційних прав дитини; зазначено, що це відповідає патерналістському підходу до сутності конституційно-правового статусу дитини. З метою оптимізації теоретичних підходів до конституційних прав дитини в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів, із застосуванням ліберального підходу сформульовано доцільність стосовно конституційних прав дитини застосовувати таку підставу їхньої класифікації, як функціональна спрямованість цих прав. У залежності від цього запропоновано виокремити: а) конституційні права дитини, що забезпечують гідне фізичне існування дитини (право на життя, право на повагу до гідності, право на житло тощо); б) конституційні права дитини, що забезпечують належний інтелектуальний та моральний розвиток дитини (право на освіту, право на інформацію, право на доступ до культурних цінностей тощо).

З метою оптимізації нормативної регламентації конституційних прав дитини в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів рекомендовано систематизувати норми щодо конституційних прав дитини. Пропозиції щодо кодифікації норм у досліджуваній сфері узагальнено у дві групи: а) спрямовані на створення кодифікованого акта про конституційні права дитини (О.І. Вінгловська, А.В. Костянтинова, С.А. Сорокін); б) спрямовані на створення кодифікованого акта про конституційно-правовий статус дитини (Н.Є. Борисова, І.В. Волошина,

Н.О. Філіпська). Обґрунтовано, що на сучасному етапі для оптимізації нормативно-правової регламентації конституційних прав дитини в Україні перевагу слід надати не кодифікації, а інкорпорації. Рекомендовано застосувати неофіційну предметну часткову інкорпорацію та на прикладі права на свободу об'єднання у дитячі та молодіжні організації запропоновано такі інкорпорації: а) норми Конституції із цього питання (ст.ст. 36, 37); б) норми законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (Цивільний кодекс України, Закони України: «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1998 р., «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 2003 р.; «Про громадські об'єднання» від 2012 р., Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України: Загальна декларація прав людини 1948 р.; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р.; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.; Конвенція про права дитини 1989 р.); в) норми підзаконних актів (Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи» від 2016 р., Порядок державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи від 2016 р.). Набула подальшого розвитку теза щодо доцільності урахування при проведенні такої інкорпорації також рішень Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини (у випадку з правом на свободу об'єднання у дитячі та молодіжні організації це рішення Конституційного Суду України у справі про молодіжні організації від 2001 р., рішення Європейського суду з прав людини: «Станьо проти Бельгії» (2009), «Християнська демократична національна партія проти Молдови» (2006) та ін.).

У підрозділі 3.2. *«Оптимізація теоретичних підходів до інших елементів конституційно-правового статусу дитини та їх нормативної регламентації в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів»* виявлено: щодо деяких елементів конституційно-правового статусу дитини на теперішній час не потрібно оптимізувати теоретичні підходи до них (громадянські стани, принципи конституційно-правового статусу дитини) та їхню нормативно-правову регламентацію (громадянські стани, конституційна правосуб'єктність).

Набула подальшого розвитку аргументація того, що на теперішній час доцільним є вести мову про конституційну правосуб'єктність дитини, щоб тимчасово відмовитися від застосування поняття «конституційна правоздатність дитини» – до повного вирішення на рівні міжнародно-правових стандартів та національного законодавства відповідних проблем,

що виникають у цій сфері у зв'язку зі штучним перериванням вагітності, дотацією ембріонів людини тощо. Акцентовано увагу на тому, що ліберальний підхід до сутності конституційно-правового статусу дитини передбачає, що цей статус є похідним від правового статусу дитини (який, у свою чергу, є загальним стосовно усіх галузевих статусів дитини – не тільки конституційно-правового, але й сімейно-правового, кримінально-правового, цивільно-правового). Доки у сімейному, кримінальному, цивільному праві не буде вирішено питання галузевої правоздатності ембріону та співвідношення понять «ембріон» та «дитина», навряд чи доцільно намагатися вирішити його у конституційному праві.

Сформульовано, що для дотримання ліберального підходу щодо сутності конституційно-правового статусу дитини необхідною є оптимізація теоретичних підходів до нормативної регламентації в Україні принципів правового статусу дитини у цілому та принципів конституційно-правового статусу дитини зокрема, з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів. У зв'язку із цим висловлено пропозиції щодо: а) зміни назви статті 3 Закону України від 26 квітня 2001 р. «Про охорону дитинства» з «Основні принципи охорони дитинства» на «Принципи правового статусу дитини»; б) викладення у цій статті усіх принципів правового статусу дитини, що містяться у Конвенції про права дитини 1989 р. та Декларації прав дитини 1959 р.

Доведено, що усі гарантії конституційних прав дитини передбачають патерналістське ставлення з боку органів публічної влади, а тому відхилення від ліберального підходу до сутності конституційно-правового статусу дитини на користь патерналістського підходу у цьому випадку є обґрунтованим. Відповідно, набули подальшого розвитку класифікації гарантій конституційних прав дитини на тих підставах, що застосовуються для класифікацій гарантій конституційних прав людини.

Запропоновано для оптимізації нормативної регламентації гарантій конституційних прав дитини з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів підвищити рівень узагальнення нормативного матеріалу, якого уміщено в Законі України «Про охорону дитинства». З урахуванням структури конституційно-правового статусу дитини та структури Конвенції про права дитини 1989 р. обґрунтовано таку архітектоніку цього Закону: 1) «Загальні положення» (з метою включення норм щодо громадянського стану, правосуб'єктності дитини та принципів її правового статусу); 2) «Права дитини»; 3) «Гарантії прав дитини»; 4) «Прикінцеві положення».

ВИСНОВКИ

1. Конституційно-правовий статус дитини – це система закріплених у конституційному законодавстві компонентів, що визначає реальне становище дитини у суспільстві та структурно складається з громадянського стану дитини, її конституційної правосуб'єктності, принципів конституційно-правового статусу дитини, конституційних прав дитини та їх гарантій.

2. При уніфікації поняття «дитина» у конституційному законодавстві України з міжнародними ювенально-правовими стандартами слід керуватися ст. 1 Конвенції про права дитини 1989 р. Рекомендовано уточнити переклад цієї статті, після чого замінити в законах України «Про охорону дитинства» та «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» норми-дефініції на відповідні відсылні норми.

3. Елементами конституційно-правового статусу дитини в Україні є конституційні права дитини, громадянський стан дитини, конституційна правосуб'єктність дитини, принципи конституційно-правового статусу дитини та гарантії конституційних прав дитини. Недоцільність зарахування до числа елементів конституційно-правового статусу дитини її конституційної відповідальності та конституційних обов'язків обумовлена майже повною відсутністю відповідного національного нормативного матеріалу та міжнародних ювенально-правових стандартів. Крім того, стосовно дітей слід застосовувати у першу чергу не принцип єдності прав і обов'язків, а принцип найкращого захисту інтересів дитини.

4. Виявлено два підходи до визначення сутності конституційно-правового статусу дитини в Україні. Патерналістський підхід передбачає, що конституційно-правовий статус дитини походить від конституційно-правового статусу особи, а ліберальний підхід – що від правового статусу дитини. Ліберальний підхід ґрунтується на лібералістській, а патерналістський – на протекціоністській теорії прав дитини. Міжнародні ювенально-правові стандарти будувалися на патерналістському підході до 1989 р., коли було прийнято Конвенцію про права дитини, а нині превалює ліберальний підхід до сутності конституційно-правового статусу дитини.

5. З метою уніфікації термінології української юридичної науки з тезаурусом міжнародних ювенально-правових стандартів запропоновано замість поняття «конституційно-правовий статус дитини» перейти до застосування в науковій літературі синонімічного та більш компактного поняття «конституційно-ювенальний статус».

6. Конституційні права дитини – це встановлена конституційним законодавством та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, система можливостей, що реалізуються дитиною або її законними представниками для забезпечення

гідного фізичного існування та належного інтелектуального та морального розвитку дитини.

7. Сформульовано, що усі наявні в юридичній літературі класифікації конституційних прав дитини являють собою спроби адаптації класифікацій прав людини (або конституційних прав людини) до класифікації прав дитини, що суперечить ліберальному підходу до сутності конституційно-правового статусу дитини. На підставі функціональної спрямованості цих прав рекомендовано виокремити: а) конституційні права, що забезпечують гідне фізичне існування дитини; б) конституційні права, що забезпечують належний інтелектуальний та моральний розвиток дитини.

8. На підставі аналізу наявних в юридичній літературі пропозицій щодо кодифікації норм конституційного законодавства про правовий статус дитини та про конституційні права дитини набула подальшого розвитку аргументація тези щодо відсутності необхідності прийняття таких кодифікованих актів. Натомість рекомендовано надати перевагу неофіційній частковій інкорпорації конституційного законодавства і судових рішень щодо окремих суб'єктивних конституційних прав дитини.

9. Оскільки навколо сучасного етапу розвитку репродуктивної медицини точаться бурні дискусії, які необхідно враховувати при оптимізації підходів до конституційної правоздатності дитини (надання правоздатності ембріону, відмежування ембріону від дитини, штучне переривання вагітності тощо), рекомендовано до вирішення цих питань на національному та міжнародному рівнях уникати застосування в юридичній літературі поняття «конституційна правоздатність дитини», надавши перевагу більш загальному термінологічному словосполученню «конституційна правосуб'єктність дитини».

10. Узагальнено, що на принципи конституційно-правового статусу дитини в Україні впливають: а) універсальні принципи міжнародного права, джерелом яких є переважно Статут ООН та міжнародні звичаї (принцип демократизму, принцип гуманізму, принцип законності та ін.); б) загальні принципи міжнародного права, які обумовлюють правовий статус людини, джерелами яких є Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. та ін. (принцип рівності, принцип правової визначеності, принцип пропорційності, заборона зловживання правами та ін.); в) спеціальні принципи міжнародного права, які обумовлюють конституційно-правовий статус дитини, джерелами яких є Конвенція про права дитини 1989 р., Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей 1990 р., Декларація про захист дітей і жінок у надзвичайних обставинах та у період збройних конфліктів 1974 р. та ін. (принцип якнайкращого забезпечення інтересів дитини, принцип визнання

за дитиною низки соціальних прав загального та особливого характеру, принцип посиленого державного піклування про дітей з особливими потребами та ін.).

11. Виявлено, що на теперішній час спеціальні принципи міжнародного права, які обумовлюють конституційно-правовий статус дитини, не знайшли свого цілкового відображення у чинному законодавстві України. Для оптимізації нормативної регламентації принципів правового статусу дитини у цілому та конституційно-правового статусу дитини зокрема, запропоновано назву ст. 3 Закону України від 26 квітня 2001 р. «Про охорону дитинства» змінити з «Основні принципи охорони дитинства» на «Принципи правового статусу дитини». До числа принципів, викладених у цій статті, рекомендовано включити усі принципи, що містяться у Конвенції про права дитини 1989 р. та Декларації прав дитини 1959 р., а саме: а) принцип рівності дітей; б) принцип найкращого забезпечення інтересів дитини; в) принцип визнання за дитиною права на ім'я та на громадянство; г) принцип визнання за дитиною низки соціальних прав загального та особливого характеру; д) принцип посиленого державного піклування про дітей з особливостями розвитку; е) принцип сприяння забезпеченню повного та гармонійного розвитку дитини; є) принцип безкоштовності та обов'язковості освіти для дітей; ж) принцип пріоритетності захисту та допомоги дітям; з) принцип співмірності фізичного та морального впливу на дитину; і) принцип захисту дітей від дискримінації.

12. Гарантії конституційних прав дитини – це передбачена у конституційному законодавстві система засобів та способів, за допомогою яких відбуваються реалізація, охорона та захист цих прав. Враховуючи природу гарантій, доведено, що лише стосовно такого елементу конституційно-правового статусу дитини, як гарантії конституційних прав дитини, є можливим відхилення від ліберального підходу до сутності конституційно-правового статусу дитини до патерналістського. Удосконалено визначення таких видів гарантій конституційних прав дитини: а) нормативні: сукупність правових норм, що закріплюють систему засобів та способів, за допомогою яких відбуваються реалізація, охорона та захист цих прав; б) організаційно-правові: сукупність органів, посадових осіб органів публічної влади, організацій та інших інститутів і членів суспільства, завдяки діяльності яких відбуваються реалізація, охорона та захист прав дитини.

13. Для оптимізації нормативної регламентації конституційно-правового статусу дитини в Україні з урахуванням архітекtonіки Конвенції про права дитини 1989 р. запропоновано застосування більш високого рівня узагальнення нормативного матеріалу Закону України від 26 квітня 2001 р. «Про охорону дитинства», а саме поділ нормативного матеріалу

на чотири розділи за умови зарахування до першого норм про громадянські стани, правосуб'єктність дитини та принципи правового статусу дитини, до другого – норм про права дитини, до третього – норм про гарантії прав дитини, до четвертого – прикінцевих положень.

14. На підставі системного аналізу норм Конституції України про дитинство сформульовано, що Основний Закон *de facto* визнає дитинство конституційною цінністю. Для закріплення дитинства як конституційної цінності *de jure* запропоновано вважати ч. 3 ст. 51 Конституції України ч. 3 ст. 3 Конституції України. Відповідно ст. 3 Основного Закону України рекомендовано викласти у такій редакції:

«Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав людини є головним обов'язком держави.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Держава гарантує найкраще забезпечення інтересів дитини».

15. Рекомендовано у ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» визначити, що «дитинство – це період розвитку фізичної особи до 18 років».

16. З метою уніфікації термінології конституційного законодавства України про конституційно-правовий статус дитини з міжнародними ювенально-правовими стандартами запропоновано вести мову не про «дітей з дефектами фізичного або психічного розвитку», а про «дітей з особливими потребами». У зв'язку із цим ст. 63 Основ законодавства України про охорону здоров'я рекомендовано викласти у такій редакції:

«Стаття 63. Державна допомога громадянам у здійсненні догляду за дітьми з особливими потребами.

Діти з особливими потребами, які потребують медико-соціальної допомоги і спеціального догляду, за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, можуть утримуватися у будинках дитини, дитячих будинках та інших спеціалізованих дитячих закладах за державний рахунок.

Сім'ям або особам та закладам, на утриманні яких перебувають такі діти, надається медико-соціальна допомога у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України».

17. З метою уніфікації термінології конституційного законодавства України про конституційно-правовий статус дитини з міжнародними ювенально-правовими стандартами запропоновано вести мову не про «всебічний гармонійний розвиток», а про «всебічний і гармонійний розвиток». У зв'язку із цим ч. 5 ст. 5 Закону «Про охорону дитинства»

рекомендовано викласти у такій редакції: «У порядку, встановленому законодавством, трудові колективи, благодійні та інші громадські організації, фізичні особи можуть брати участь у забезпеченні реалізації заходів з охорони дитинства, поліпшення становища дітей, створення розвиненої системи сімейних форм виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та патронату над дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, розвитку послуг із підтримки батьків або осіб, які їх замінюють, заходів, спрямованих на забезпечення відповідних умов для виховання, освіти, всебічного і гармонійного культурного і фізичного розвитку дитини».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях України, у зарубіжних виданнях та виданнях України, включених до міжнародних науково-метричних баз:

1. Kytaika O.V. Children's Rights as Constitutional Principle Rather than Service Delivery Objective. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 3–6.
2. Китайка О.В. Основные аспекты конституционного статуса ребенка в ЕС. *Legea Si Viata*. 2017. № 2. С. 54–57.
3. Китайка О.В. Дослідження стану розробленості проблем гармонізації конституційного законодавства про дітей з міжнародними стандартами *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 10. С. 68–74.
4. Китайка О.В. Гарантії прав і свобод дитини в Україні: поняття та зміст. *Науковий вісник МГУ*. 2015. № 13. Т. 1. С. 50–52.
5. Китайка О.В. Міжнародні принципи прав дітей у Конституції України. *Порівняльне аналітичне право*. 2014. № 4. С. 65–67.
6. Китайка О.В. Генезис конституційно-правового статусу дитини в Україні. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 138–144.

Публікації апробаційного характеру:

1. Китайка О.В. Правовое положение ребенка: документы институтов Европейского Союза и Совета Европы. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 23 лист. 2017 р.)*. У 2 ч. Полтава: Россав, 2017. Ч.1. 245 с. С. 215–218.
2. Китайка О.В. Конституційно-ювенальний статус: до постановки питання про зміст та поняття. *Конституція України в контексті сучасних конституційних парадигм. Х Тодиківські читання: зб. тез наук.*

доповід. і повідомл. міжнар. наук. конф. (м. Харків, 27–28 жовт. 2017 р.). ТОВ «Видавництво «Права людини», 2017. 226 с. С. 57–58.

3. Китайка О.В. Проблеми уніфікації термінології щодо конституційно-правового статусу дитини з міжнародними ювенально-правовими стандартами. *International Scientific Conference 'Innovative research of legal regulation of public administration'*: Conference Proceedings (Lublin, June 16–17, 2017). 2017. 192 p. P. 25–37.

4. Китайка О.В. Конституційна реформа в Україні та права дитини. *Децентралізація в Україні: теорія та практика конституційної, адміністративної і муніципальної реформи*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7 квіт. 2017 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2017. 208 с. С. 106–109.

5. Китайка О.В. Основні аспекти правового статусу дитини у ЄС. *Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у XXI ст.*: тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 27–28 січ. 2017 р.). Запоріжжя: Запоріж. нац. ун-т, 2017. 196 с. С. 37–40.

6. Китайка О.В. Історіографія гармонізації конституційного законодавства України про дітей з міжнародними ювенальними стандартами. *Сучасні тенденції в юридичній науці України*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24–25 лют. 2017 р.). Херсон: Видав. дім «Гельветика», 2017. 112 с. С. 19–22.

7. Китайка О.В. Правовий статус дитини: досвід регламентації органами Європейського Союзу та Ради Європи. *Від громадського суспільства до правової держави*: XIII Міжнар. наук. конф. молод. Вчених та студ.: зб. тез доповід. (м. Харків, 27 квіт. 2017р.). Харків: ХНУ В.Н. Каразіна, 2017. 372 с. С. 111–113

8. Китайка О.В. Культурные права ребёнка в Украине и международные стандарты. *Культурные права и свободы человека и гражданина: вопросы теории и практики*: сб. науч. статей, посвященный 10-летию кафедры междунар. права и прав человека Юрид. ин-та МГПУ / под общ. ред. Е.М. Павленко. Москва: Права человека, 2016. 192 с. С. 45–51.

9. Китайка О.В. Функціонування Уповноваженого Президента України з прав дитини. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 трав. 2016 р.). У 2 т. Т. 1. Одеса: Юрид. л-ра, 2016. 676 с. С. 296–299.

10. Китайка О.В. Нормативно-правові гарантії прав і свобод дитини в Україні. *Верховенство права та правова держава*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Ужгород, 16–17 жовт. 2015 р.). Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2015. 39 с. С. 61–64.

11. Китайка О.В. Стандарти ЄС про права дитини та Конституція України. *Юридичні науки та їх роль у формуванні правової культури сучасної людини*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 22–23 трав. 2015 р.). Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2015. 120 с. С. 47–48.

12. Китайка О.В. Правове становище особистості та конституційно-правовий статус дитини: співвідношення. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 трав. 2015 р.). У 2 т. Т. 1. Одеса: Юрид. л-ра, 2015. 764 с. С. 311–313.

13. Китайка О. В. Зміст конституційно-правового статусу дитини. *Правове життя сучасної України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. ювілею академіка С.В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.). У 2 т. Т. 1. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. 820 с. С. 142–145.

14. Китайка О.В. Конституційно-правове регулювання окремих культурних прав дитини в Україні. *Правове життя сучасної України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Нац. ун-ту «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 16–17 трав. 2013 р.). У 2 т. Т. 1. Одеса: Фенікс, 2013. 794 с. С. 328–330.

15. Китайка О.В. Поняття та зміст конституційно-правового статусу дитини. *Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права*: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 30 лист. 2012 р.). Т.1. Одеса: Фенікс, 2012. 823 с. С. 370–372.

АНОТАЦІЯ

Китайка О. В. Конституційно-правовий статус дитини в Україні та міжнародні ювенально-правові стандарти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.

Дисертація є монографічним дослідженням конституційно-правового статусу дитини та оптимізації теоретичних підходів до цього статусу та його нормативної регламентації в Україні з урахуванням міжнародних ювенально-правових стандартів.

Визначено та сформульовано конституційно-правовий статус дитини – це система закріплених у конституційному законодавстві компонентів, що визначає реальне становище дитини у суспільстві та структурно складається з громадянського стану дитини, її конституційної правосуб'єктності, принципів конституційно-правового статусу дитини, конституційних прав дитини та їх гарантій. Виявлено підходи

до визначення сутності конституційно-правового статусу дитини в Україні: ліберальний та патерналістський, що ґрунтуються на лібералістській та протекціоністській теоріях прав дитини. Удосконалено структуру конституційно-правового статусу дитини в Україні, елементами якого є громадянський стан дитини, конституційна правосуб'єктність дитини, принципи конституційно-правового статусу дитини, конституційні права дитини та їх гарантії, а також аргументацію щодо недоцільності включення до структури конституційно-правового статусу дитини конституційної відповідальності дитини та конституційних обов'язків дитини.

Ключові слова: дитина, конституційно-правовий статус дитини, конституційно-ювенальний статус, правовий статус дитини, міжнародні ювенально-правові стандарти.

АННОТАЦИЯ

Китайка О.В. Конституционно-правовой статус ребенка в Украине и международные ювенально-правовые стандарты. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2018.

Диссертация является монографическим исследованием конституционно-правового статуса ребенка и оптимизации теоретических подходов к этому статусу и его нормативной регламентации в Украине с учетом международных ювенально-правовых стандартов.

Определен и сформулирован конституционно-правовой статус ребенка – это система закрепленных в конституционном законодательстве компонентов, определяющих реальное положение ребенка в обществе и структурно состоящих из гражданского состояния ребенка, его конституционной правосубъектности, принципов конституционно-правового статуса ребенка, конституционных прав ребенка и их гарантий.

Выявлены подходы к определению сущности конституционно-правового статуса ребенка в Украине: либеральный и патерналистский, основанные на либералистской и протекционистской теориях прав ребенка.

Усовершенствована структура конституционно-правового статуса ребенка в Украине, элементами которого являются: гражданское состояние ребенка, конституционная правосубъектность ребенка, принципы конституционно-правового статуса ребенка, конституционные права ребенка и их гарантии. Аргументирована нецелесообразность включения в структуру конституционно-правового статуса ребенка конституционной ответственности ребенка и конституционных обязанностей ребенка.

Предложено вместо понятия «конституционно-правовой статус ребенка» перейти к применению в научной литературе синонимичного и более компактного понятия «конституционно-ювенальный статус», что будет способствовать унификации терминологии конституционного законодательства Украины и международных ювенально-правовых стандартов.

На основании системного анализа норм Конституции Украины о детстве сформулировано, что Основной Закон *de facto* признает детство конституционной ценностью. Для закрепления детства как конституционной ценности *de jure* предложено считать часть 3 ст. 51 Конституции Украины частью 3 ст. 3 Конституции Украины. Согласно ст. 3 Основного Закона Украины рекомендовано изложить в следующей редакции:

«Статья 3. Человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностью.

Права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства. Государство отвечает перед человеком за свою деятельность. Утверждение и обеспечение прав человека является главной обязанностью государства.

Семья, детство, материнство и отцовство охраняются государством. Государство гарантирует наилучшее обеспечение интересов ребенка».

На основании анализа имеющихся в юридической литературе предложений по кодификации норм конституционного законодательства о правовом статусе ребенка и о конституционных правах ребенка получила дальнейшее развитие аргументация тезиса об отсутствии необходимости принятия таких кодифицированных актов. Рекомендовано отдать предпочтение неофициальной частичной инкорпорации конституционного законодательства и судебных решений по отдельным субъективным конституционным правам ребенка.

Ключевые слова: ребенок, конституционно-правовой статус ребенка, конституционно-ювенальный статус, правовой статус ребенка, международные ювенально-правовые стандарты.

SUMMARY

Kytaika O.V. Constitutional and Legal Status of the Child in Ukraine and International Juvenile Standards. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in specialty 12.00.02 – constitutional law; municipal law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2018.

The thesis is a monographic study of the constitutional status of a child and of the optimization of theoretical approaches to this status and to its normative regulation in Ukraine, taking into account international juvenile legal standards.

It is formulated that the constitutional status of a child is a system of components, fixed in the constitutional legislation, that determines the real situation of a child in a society and structurally consists of the child's civil status, its constitutional personality, the principles of the constitutional and legal status of the child, the constitutional rights of the child and their guarantees.

The author proposes to distinguish two approaches to the determination of the essence of the constitutional and legal status of a child in Ukraine: liberal and paternalistic, based on the liberal and protectionist theories of the rights of the child.

The structure of the constitutional status of the child in Ukraine includes such the elements as: the child's civic status, the constitutional legal personality of the child, the principles of the constitutional and legal status of the child, the constitutional rights of the child and their guarantees. The author argues about the inappropriate inclusion into the structure of the constitutional status of the child the child's constitutional liability and the child's constitutional responsibilities.

Keywords: child, constitutional status of the child, constitutional juvenile status, legal status of the child, international juvenile legal standards.

Підписано до друку 25.05.2018.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ІПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.